

IN1010 våren 2020

Onsdag 29. januar

Arv og subklasser – del 1

Stein Gjessing
Institutt for informatikk
Universitetet i Oslo

Når du har lært om subklasser kan du programmere med:

Første uke:

- Spesialisering (og generalisering)
- Klasse-hierarkier - arv
- Referanser (pekere) – sterk typing
- Nøkkelordet instanceof
- Konvertering av referanser
  - Klassen Object
- Abstrakte klasser

Andre uke (onsdag 5. februar)

- Virtuelle metoder - polymorfi
  - Nøkkelordet super
- Gjenbruk av klasser og begreper
  - Ved sammensetning (komposisjon)
  - Ved arv
- Konstruktører

Tredje uke (onsdag 12. februar)

- Interface

Arv og subklasser

- Objekter bruker vi til å modellere den virkelige verden (eller komponenter av programmet vårt) inne i datamaskinen.
- Vi kan nesten alltid strukturere og arrangere begrepene våre og lage mer ryddige, oversiktlige og utvidbare komponenter, moduler og modeller
- Til dette bruker vi bl.a. arv og subklasser

Kortversjon: Def. av Subklasse

- En klasse, KI, beskriver objekter med visse felles egenskaper
- En subklasse av KI, Sub, beskriver objekter som har de samme egenskapene (som beskrevet av KI), men i tillegg er Sub-objektene noe mer, de har flere og / eller mer spesielle egenskaper . . .
- `class KI { . . . }`
- `class Sub extends KI { . . . }`

**Nytt Java nøkkelord:
extends**

*Navn på klasser og subklasser (KI og Sub her)
bør best mulig beskrive hva klassene representerer*

Eksempel: Universitetsregister

I et mini-system for Universitetet i Oslo skal alle studenter registreres med navn og telefonnummer (åtte siffer), samt hvilket studieprogram de er tatt opp til. Det skal være mulig for studenter å bytte program.

Systemet skal også inneholde informasjon om de ansatte ved universitetet, nemlig navn, telefonnummer, lønnstrinn og antall arbeidstimer per uke. Teknisk-administrativt ansatte har en arbeidsuke på 37,5 timer, mens vitenskapelig ansatte har 40-timers arbeidsuke.

Alle personer skal behandles som . . . . .

Eksempel: Universitetsregister

I et mini-system for Universitetet i Oslo skal alle studenter registreres med navn og telefonnummer (åtte siffer), samt hvilket studieprogram de er tatt opp til. Det skal være mulig for studenter å bytte program.

Systemet skal også inneholde informasjon om de ansatte ved universitetet, nemlig navn, telefonnummer, lønnstrinn og antall arbeidstimer per uke. Teknisk-administrativt ansatte har en arbeidsuke på 37,5 timer, mens vitenskapelig ansatte har 40-timers arbeidsuke.

Alle personer skal behandles som . . . . .

Substantivmetoden

Klassen Student

navn
tlfnr
program
skrivData()
gyldigTlfnr()
byttProgram()

```
class Student {
    String navn;
    int tlfnr;
    String program;

    void skrivData() {
        System.out.println("Navn: " + navn);
        System.out.println("Telefon: " + tlfnr);
        System.out.println("Studieprogram: " + program);
    }

    boolean gyldigTlfnr() {
        return tlfnr >= 10000000 && tlfnr <= 99999999;
    }

    void byttProgram(String nytt) {
        program = nytt;
    }
}
```


Klassen Ansatt

navn	<input type="text"/>
tlfnr	<input type="text"/>
lønnstrinn	<input type="text"/>
antallTimer	<input type="text"/>
skrivData()	<input type="text"/>
gyldigTlfnr()	<input type="text"/>
lønnstillegg()	<input type="text"/>

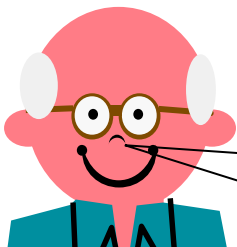
```
class Ansatt {
    String navn;
    int tlfnr;
    int lønnstrinn;
    int antallTimer;

    void skrivData() {
        System.out.println("Navn: " + navn);
        System.out.println("Telefon: " + tlfnr);
        System.out.println("Lønnstrinn: " + lønnstrinn);
        System.out.println("Timer: " + antallTimer);
    }

    boolean gyldigTlfnr() {
        return tlfnr >= 10000000 && tlfnr <= 99999999;
    }

    void lønnstillegg(int tillegg) {
        lønnstrinn += tillegg;
    }
}
```


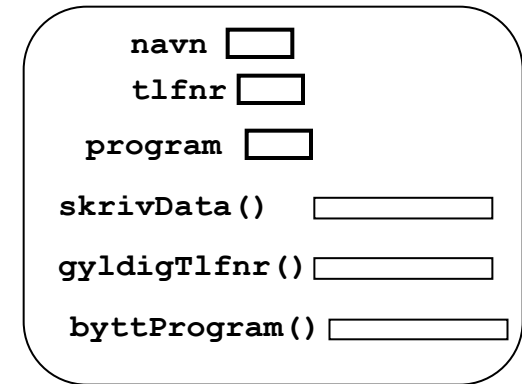
**Hm –
på forrige lysark var det
ingen egenskaper som var
”private” eller public” ?**

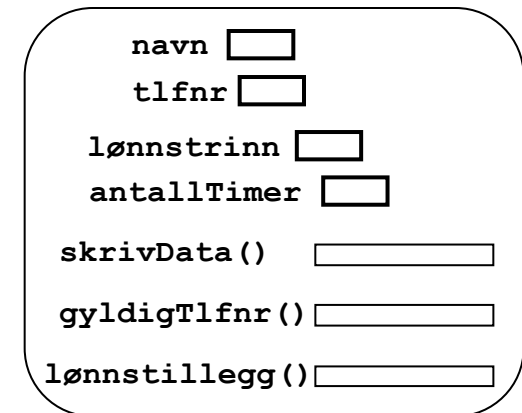
**OK –
Vi kommer tilbake til det på lysark 26
Og det er jo slik at om det ikke står noe,
så er egenskapene synlige i hele
fil-katalogen**

Student vs Ansatt

- Felles variable:
  - **navn, tlfnr**
- Egne variable:
  - Student: **program**
  - Ansatt: **lønnstrinn, antallTimer**
- Felles metoder:
  - **gyldigTlfnr()**
- Lignende metoder:
  - **skrivData()**
- Egne metoder:
  - Student: **byttProgram(String nytt)**
  - Ansatt: **lønnstillegg(int tillegg)**

Student-objekt

Ansatt-objekt

Klassen Person

Kan samle det som er felles
i en egen, mer generell, klasse

navn
tlfnr
gyldigTlfnr()

```
class Person {  
    String navn;  
    int tlfnr;  
  
    boolean gyldigTlfnr() {  
        return tlfnr >= 10000000 && tlfnr <= 99999999;  
    }  
}
```


**Klassen Person beskriver alt som er
felles for studenter og ansatte**

Student og Ansatt som subklasser

Kan nå gjøre Student og Ansatt til *subklasser* av Person:

```
class Student extends Person {
    String program;

    void byttProgram(String nytt) {
        program = nytt;
    }
}

class Ansatt extends Person {
    int lønnstrinn;
    int antallTimer;

    void lønnstillegg(int tillegg) {
        lønnstrinn += tillegg;
    }
}
```

Angir at klassene Student og Ansatt er subklasser (= utvidelser) av klassen Person.

Hva med skrivData()?
- Kommer tilbake til denne...

Nytt Java nøkkelord:
extends

```
class Student {  
    String navn;  
    int tlfnr;  
    String program;  
  
    boolean gyldigTlfnr() {...}  
    void byttProgram(String nytt) {...}  
}
```

*Eksempler på objekter
av klassene*

navn
tlfnr
program
gyldigTlfnr()
byttProgram()

```
class Person {  
    String navn;  
    int tlfnr;  
    boolean gyldigTlfnr() {...}  
}
```

```
class Student extends Person {  
    String program;  
    void byttProgram(String nytt) {...}  
}
```

navn
tlfnr
gyldigTlfnr()

navn
tlfnr
gyldigTlfnr()
program
byttProgram()

Bruk av en subklasse

Vi kan bruke variable og metoder i en subklasse på samme måte som om vi hadde definert alt i én klasse:

Uten bruk av subklasser (før):

eller Med bruk av subklasser (nå):

```
class Student {  
    String navn;  
    int tlfnr;  
    String program;  
  
    boolean gyldigTlfnr() {...}  
    void byttProgram(String nytt) {...}  
}
```

```
class Person {  
    String navn;  
    int tlfnr;  
    boolean gyldigTlfnr() {...}  
}
```

```
class Student extends Person {  
    String program;  
    void byttProgram(String nytt) {...}  
}
```

Navn: stud

Type: Student

```
Student stud = new Student();  
boolean ok = stud.gyldigTlfnr(  
String prog = stud.program;
```

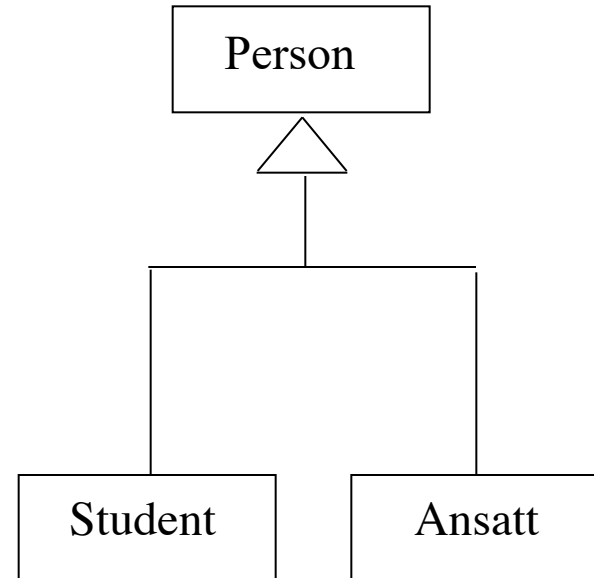
Navn: stud

Type: Student

navn
tlfnr
program
gyldigTlfnr()
byttProgram()

navn
tlfnr
gyldigTlfnr()
program
byttProgram()

Notasjon for subklassehierarki

```
class Person {  
    String navn;  
    int tlfnr;  
    boolean gyldigTlfnr() {...}  
}  
  
class Student extends Person {  
    String program;  
    void byttProgram(String nytt)  
        {...}  
}  
  
class Ansatt extends Person {  
    int lønnstrinn;  
    void lønnstillegg (int tillegg){  
        lønnstrinn += tillegg;  
    }  
}
```


I IN1010 er riktig UML-notasjon ikke viktig (men subklassehierarkier er viktig)

Igjen: Hva er en **subklasse**?

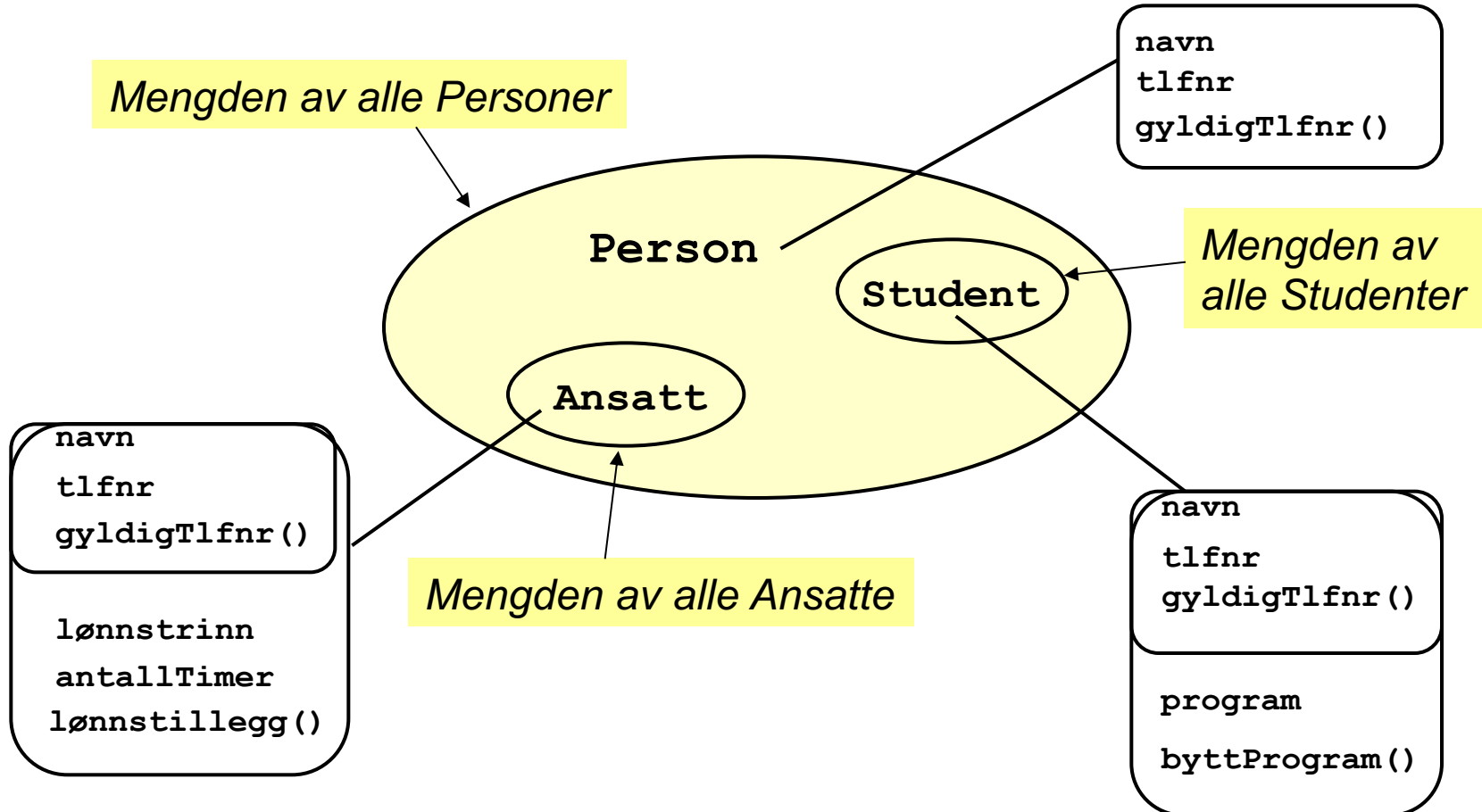
- En subklasse er en klasse som bygger på en allerede spesifisert klasse, og som dermed **arver** dennes egenskaper i tillegg til å utvide med egne egenskaper (metoder/variable/konstanter).
- En subklasse er altså en mer **spesialisert** utgave av klassen den bygger på.
- Klassen vi bygger på kalles en **superklasse**.

Dette fant Ole-Johan Dahl og Kristen Nygaard på i ca. 1963, og laget programmeringsspråket Simula

Spesialisering - Generalisering

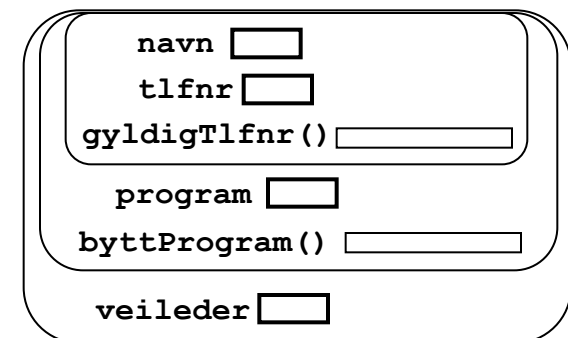
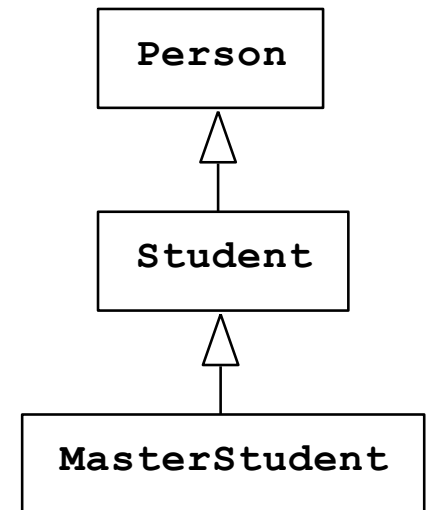
Sub-klasse ~ Sub-mengde (del-mengde)

Klasse-hierarkier

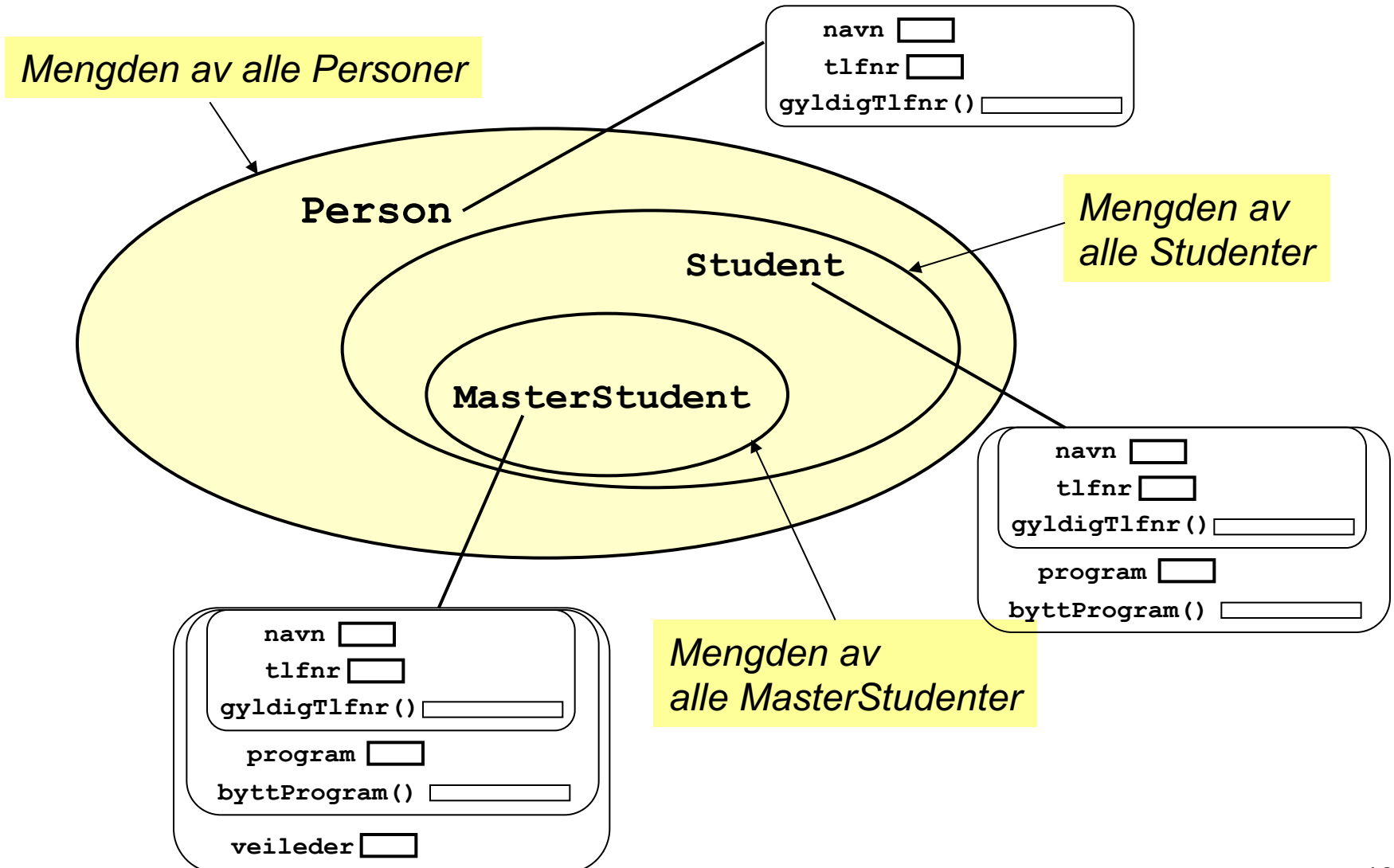
Det er mulig å definere subklasser av en subklasse (etc.):

```
class Person {  
    String navn;  
    int tlfnr;  
    boolean gyldigTlfnr() {...}  
}  
  
class Student extends Person {  
    String program;  
    void byttProgram(String nytt){...}  
}  
  
class MasterStudent extends Student {  
    String veileder;  
}
```


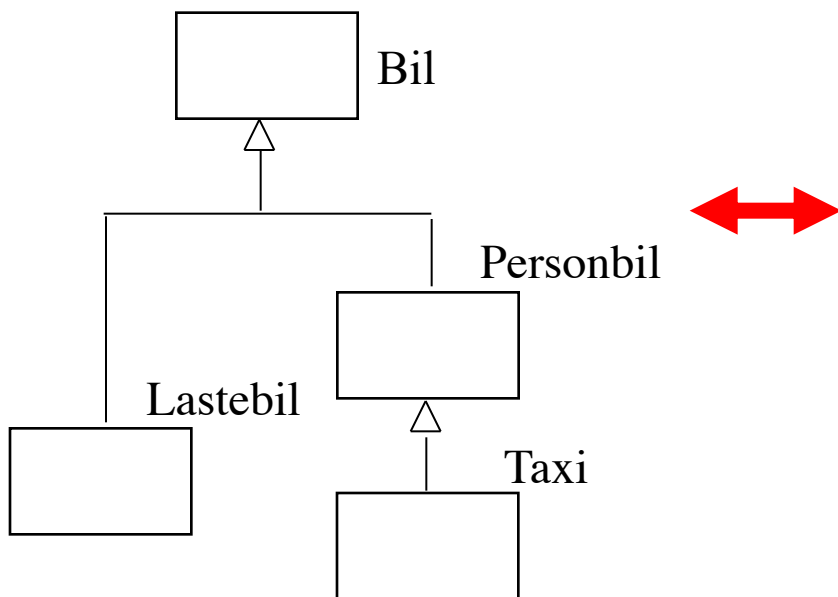
Obs: Her er MasterStudent en subklasse av *både* Student og Person, og arver egenskaper fra begge disse.

Generalisering – spesialisering

Klasser - Subklasser

Klassehierarki:


```
class Bil { ... }
```

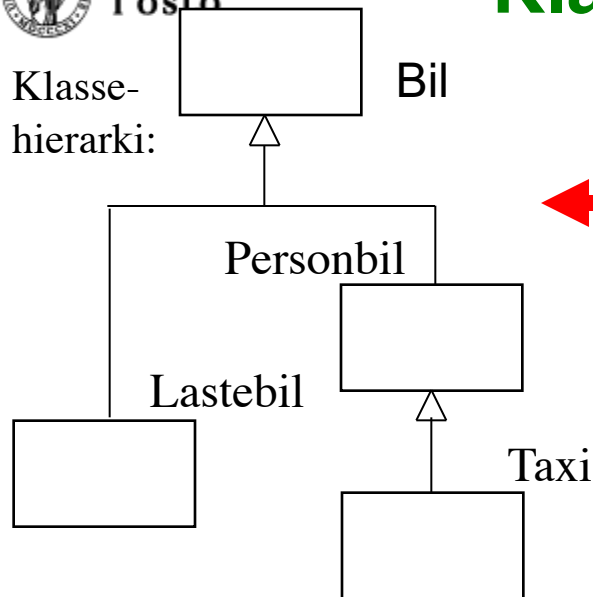
```
class Personbil extends Bil { ... }
```

```
class Lastebil extends Bil { ... }
```

```
class Taxi extends Personbil { ... }
```

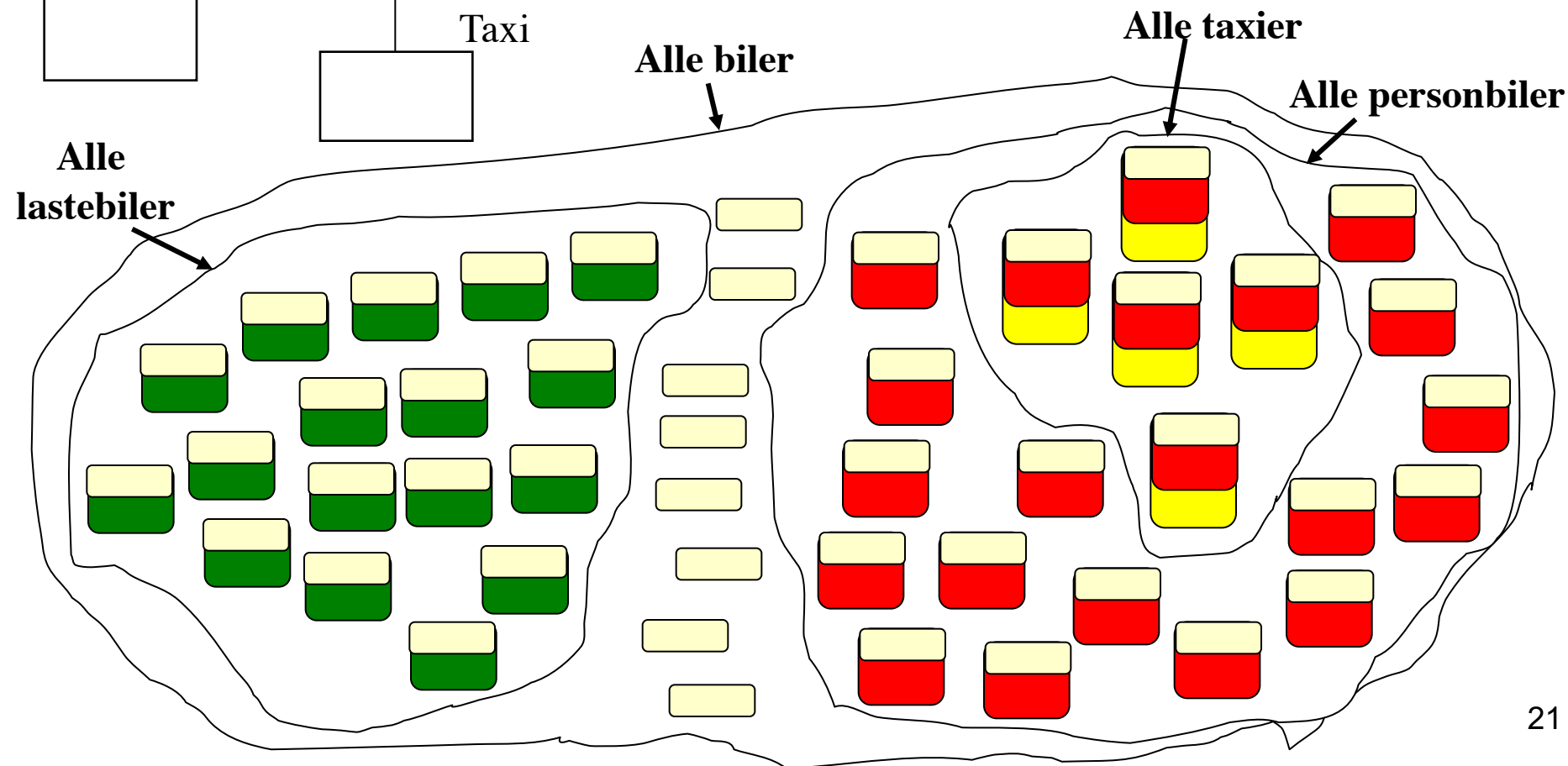
Klasser - Subklasser

Klasse-
hierarki:


```

class Bil { <lys beige egenskaper> }
class Personbil extends Bil { <røde egenskaper> }
class Lastebil extends Bil { <grønne egenskaper> }
class Taxi extends Personbil { <gule egenskaper> }
    
```


Hvorfor bruker vi subklasser?

- ❑ Klasser og subklasser avspeiler **virkeligheten**
  - ❑ Bra når vi skal modellere virkeligheten i et datasystem
- ❑ Klasser og subklasser avspeiler **arkitekturen** til datasystemet / dataprogrammet
  - ❑ Bra når vi skal lage et oversiktlig stort program
- ❑ Klasser og subklasser kan brukes til å forenkle og gjøre programmer mer forståelig, og spare arbeid:
Gjenbruk av programdeler
  - ❑ "Bottom up" – programmering
    - ❑ Lage verktøy
  - ❑ "Top down" programmering
    - ❑ Postulere verktøy

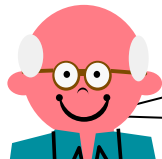
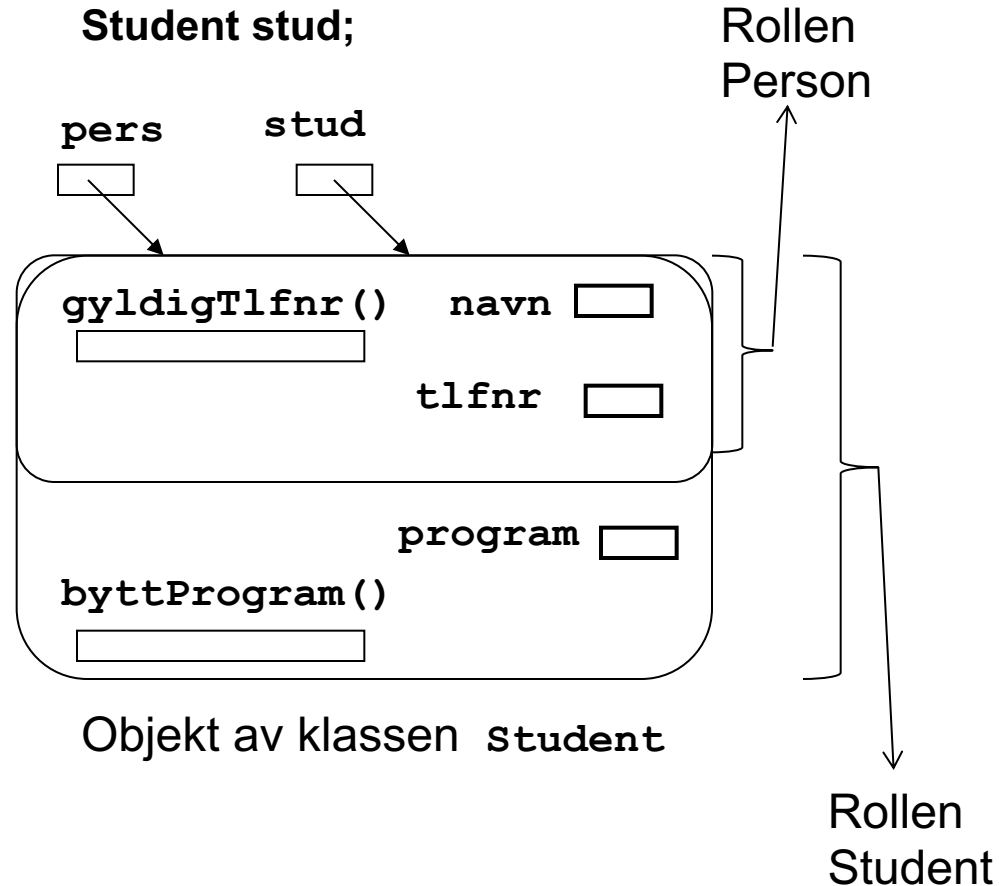
1 og 2 er klart viktigst

Ulike referansetyper (pekertyper)

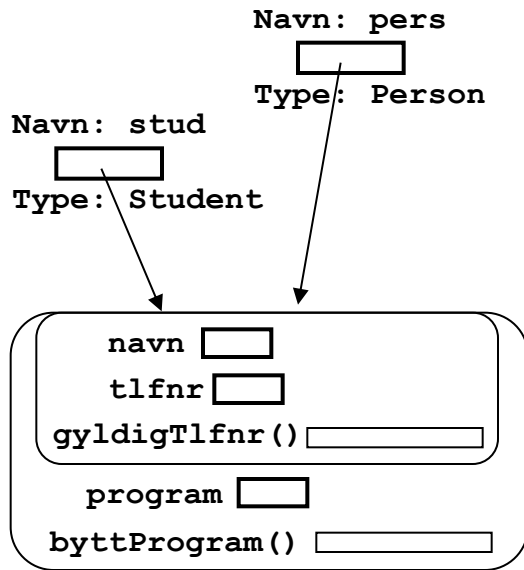
```
class Person {  
    String navn;  
    int tlfnr;  
    boolean gyldigTlfnr() {...}  
}  
  
class Student extends Person {  
    String program;  
    void byttProgram(String nytt){...}  
}
```

Person pers;
Student stud;

forskjellige referansetyper =
forskjellige **roller** =
forskjellige **briller**

Ulike måter å se et objekt på

Typen (klassen) til
hele dette objektet
er **Student**

```
Student stud;  
Person pers;  
stud = new Student();  
pers = stud;
```

- Typen (klassen) til et objekt er uforanderlig. Et objekt kan likevel **fremtre** for oss på ulike måter. Det kan spille forskjellige roller.
- Et objekt av klassen

```
class Student extends Person {...}
```

 kan vi se på som et objekt av typen (klassen)
  - **Person**: da er egenskapene som er spesielle for Student ikke synlige (men de er der fortsatt!).
  - **Student**: da er både Person- og Student-egenskapene synlige for oss.
- Det er *referansens* (pekerens) type som avgjør hvordan objektet fremtrer.
(med unntak av "virtuelle" metoder, som vi skal lære om neste uke)

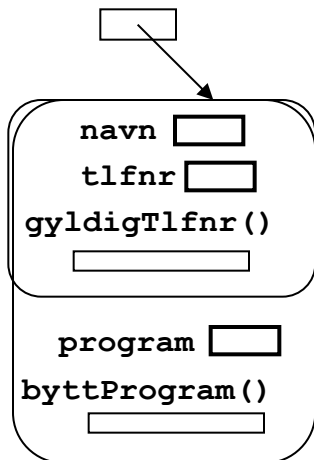

Eksempler

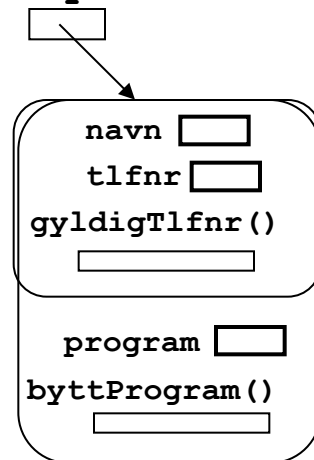
```
class Person {
    String navn;
    int tlfnr;
    boolean gyldigTlfnr() {...}
}

class Student extends Person {
    String program;
    void byttProgram(String nytt) {...}
}
```

Student s

Person p

Anta:

```
Student s = new Student();
Person p = new Student();
```

Hvilke av følgende uttrykk er nå lovlige?

```
s.navn = "Ole-Morten";
... s.gyldigTlfnr();
s.program = "Matte";
s.byttProgram("Data");
```

```
p.navn = "Ole-Ivar";
... p.gyldigTlfnr();
p.program = "Matte";
p.byttProgram("Data");
```


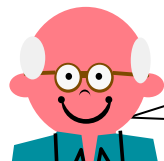
Private og public i subklasser

Private i en klasse gjør at ingen subklasser kan se denne egenskapen

Protected i en klasse gjør at alle subklasser kan se denne egenskapen
Men ingen utenfor klassen (bortsett fra i samme katalog/pakke)

Public er som før

```
class Person {  
    protected String navn;  
    protected int tlfnr;  
  
    public boolean gyldigTlfnr() {  
        return tlfnr >= 10000000 && tlfnr <= 99999999;  
    }  
}
```


Nytt reservert ord i Java:
protected

Student og Ansatt med protected

```
class Student extends Person {
    protected String program;




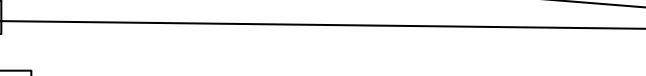

    public void byttProgram(String nytt) {
        program = nytt;
    }
}

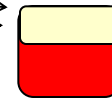
class Ansatt extends Person {
    protected int lønnstrinn;
    protected int antallTimer;

    public void lønnstillegg(int tillegg) {
        lønnstrinn += tillegg;
    }
}
```

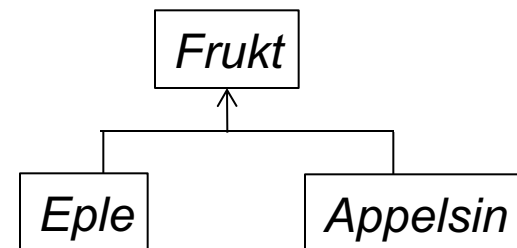
Om det hadde stått “private antallTimer”, så ville ingen subklasser til Ansatt kunne se denne egenskapen

Tilordning av referanser

```
class LagFrukt {  
    public static void main(String[] args) {  
        Frukt f;    
        Eple e;    
        Appelsin a;   
        e = new Eple();  
        f = e;  
        a = f; // ???  
    }  
}
```


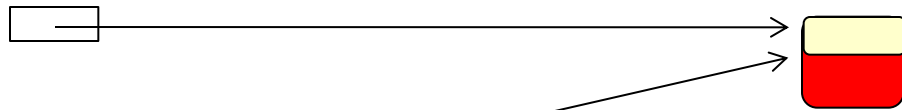
```
class Frukt { .. }  
class Eple extends Frukt { .. }  
class Appelsin extends Frukt { .. }
```


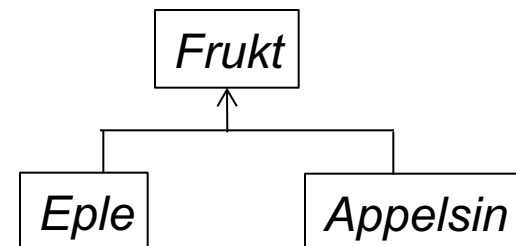
Hva slags objekt er dette?

Den boolske operatoren **instanceof** hjelper oss å finne ut av hvilken klasse et gitt objekt er, noe som er nyttig i mange tilfeller:

```
class TestFrukt {  
    public static void main(String[] args) {  
        Eple e = new Eple();  
        skrivUt(e);  
    }  
    static void skrivUt(Frukt f) {  
        if (f instanceof Eple)  
            System.out.println("Dette er et eple!");  
        else if (f instanceof Appelsin)  
            System.out.println("Dette er en appelsin!");  
    }  
}
```



```
class Frukt { .. }  
class Eple extends Frukt { .. }  
class Appelsin extends Frukt { .. }
```


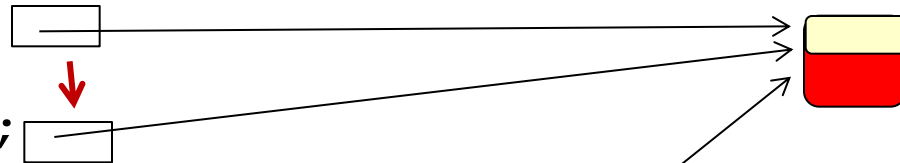
Konvertering av referanser

- Anta at vi har:

```
class Student extends Person {...}  
Student stud = new Student();
```

- Ved tilordningen

```
Person pers;  
pers = stud;
```


har vi en implisitt konvertering fra Student- til Person-referanse.

- Hvis vi nå ønsker å få tak i de spesielle Student-egenskapene, må vi foreta en eksplisitt konvertering tilbake til Student igjen:

```
Student stud2 = (Student) pers;
```

Dette kalles "casting" (class-cast på engelsk), typekonvertering på norsk. Medfører kjøretidstest.

Konvertering av referanser (forts.)

- Hva hvis vi isteden hadde hatt:

```
Person pers = new Person();  
Student stud = (Student) pers;
```

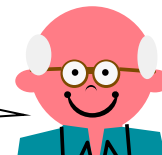
- Dette godkjennes av kompilatoren, men ved kjøring går det galt, og vi får feilmeldingen

```
java.lang.ClassCastException  
(fordi pers ikke peker på et objekt med alle  
"Student" egenskapene)
```

- For å unngå denne feilen, bør **instanceof** brukes:

```
if (pers instanceof Student) {  
    Student stud = (Student) pers;  
}
```

Har objektet som pers peker på alle "Student"-egenskapene ?

Konvertering mellom flere nivåer

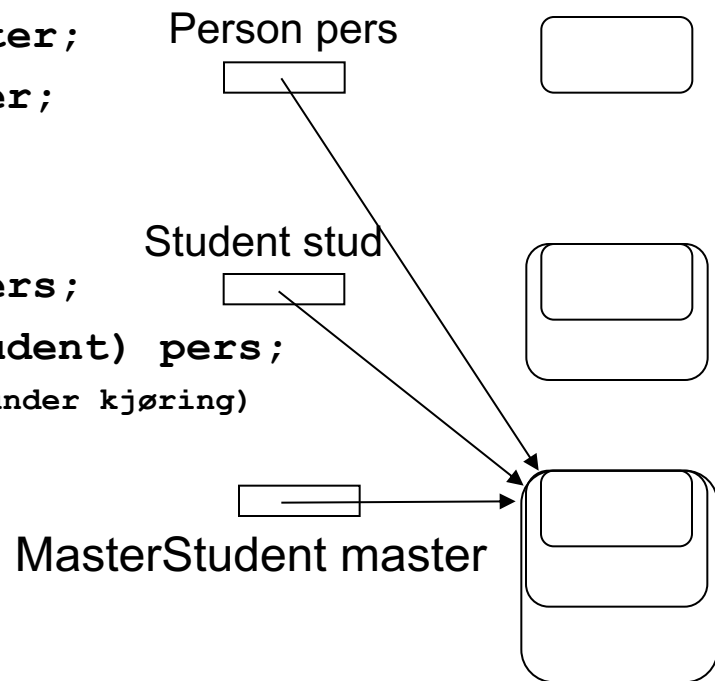
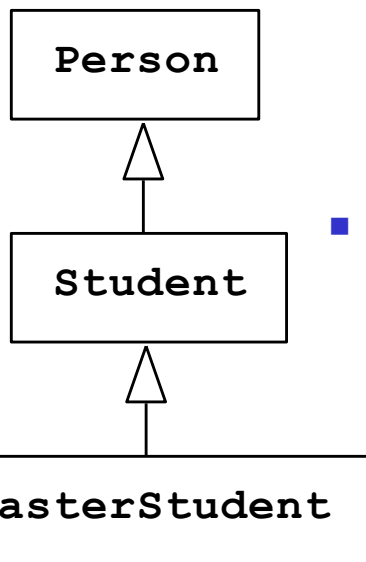
```
MasterStudent master = new MasterStudent();
```

- **Konvertering oppover:**

```
Student stud = master;  
Person pers = master;
```

- **Konvertering nedover:**

```
stud = (Student) pers;  
master = (MasterStudent) pers;  
(fordi dette krever kontroll under kjøring)
```


***Regel: "Alle referanser har lov til å peke bortover og nedover"
(men ikke "oppover")***

Klassen Object

- `class Object { . . . }` er alle klassers mor (alle klassers superklasse)
- D.v.s. at alle klasser i Java er subklasser av klassen `Object`. Når vi skriver

```
class Person { ... }
```

så tolker Java dette som

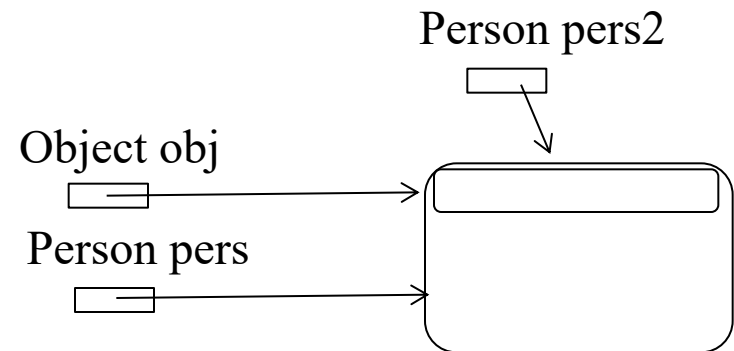
```
class Person extends Object { ... }
```

- Dermed kan en referanse av typen `Object` peke på et hvilket som helst objekt:

```
Person pers = new Person();
```

```
Object obj = pers;
```

```
Person pers2 = (Person) obj;
```

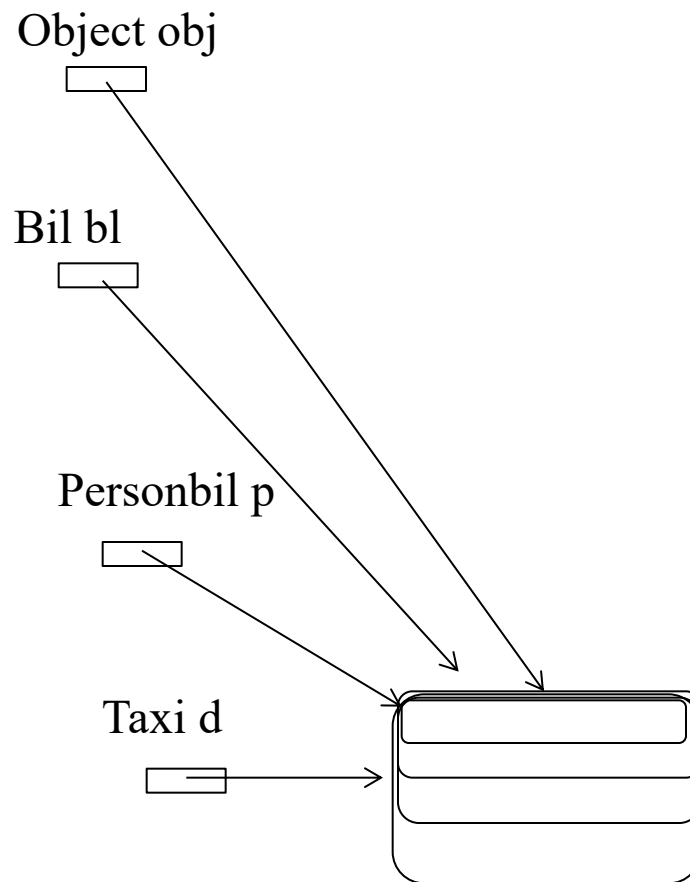
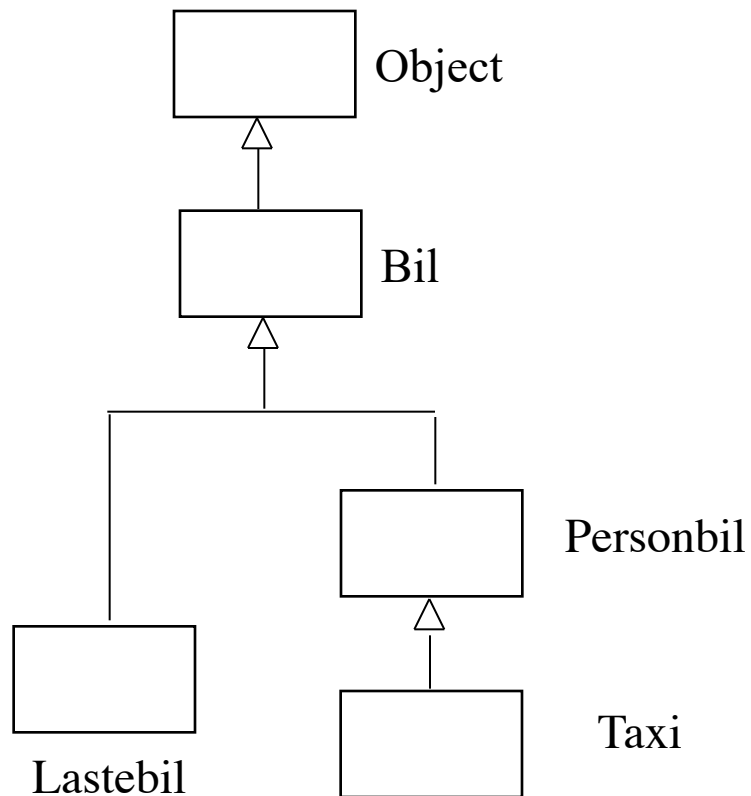

*Mer neste gang om hva som er inne
i Object-delen av et objekt.*

class Object - eksempel

Klassehierarki:

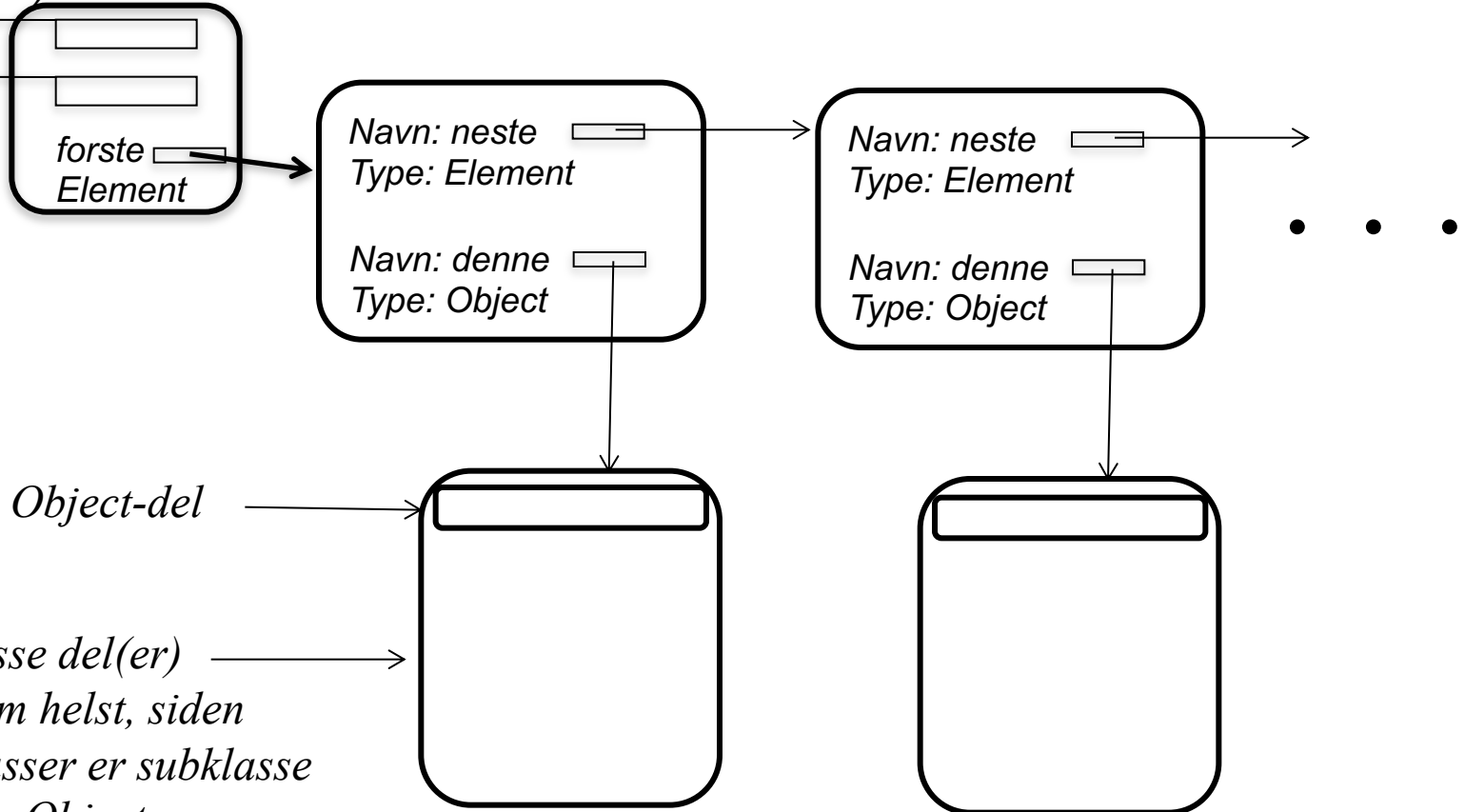

En lenket liste med noder

Dette venter vi noen uker med

settlInn(Object x)

Object taUt( )

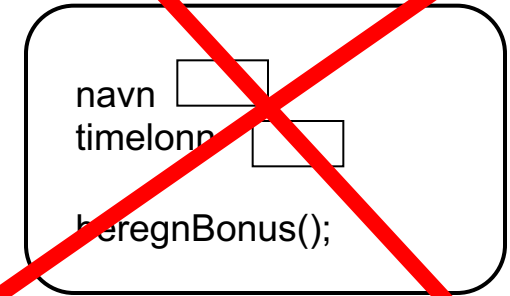

Subklasse del(er)
Hva som helst, siden
alle klasser er subklasse
av class Object

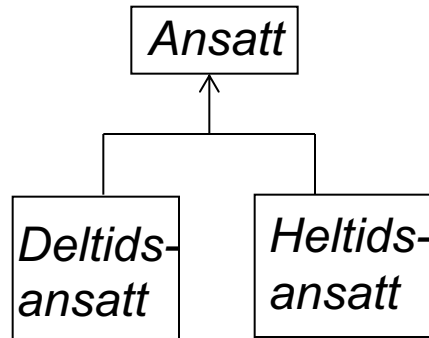
Abstrakte metoder og klasser

```
abstract class Ansatt {  
    protected String navn;  
    protected double timelonn;  
  
    public abstract double beregnBonus();  
}
```

*Ikke lov å si
new Ansatt() !*

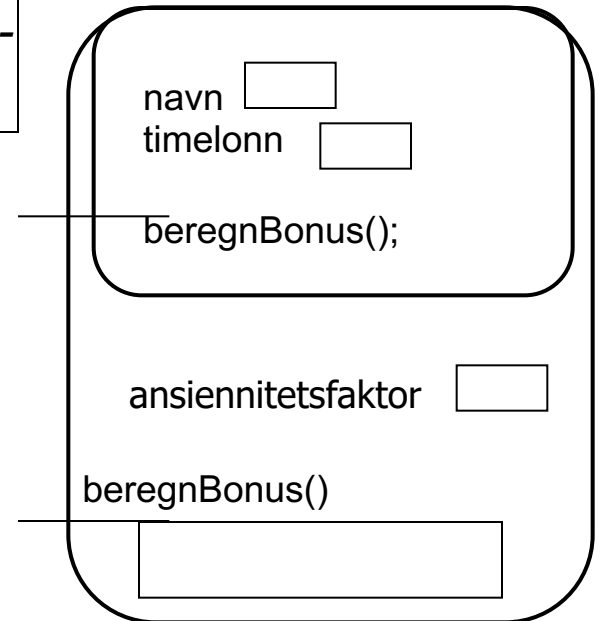


```
class Deltidsansatt extends Ansatt {  
    public double beregnBonus() {  
        return 0;  
    }  
}
```



```
class Heltidsansatt extends Ansatt {  
    protected int ansiennitetsfaktor;  
  
    public double beregnBonus() {  
        return timelonn* ansiennitetsfaktor;  
    }  
}
```

Heltidsansatt objekt

I/O og unntaksbehandling

Metoder som gjør filbehandling
kan kaste unntaket til main

```
import java.io.*;
```

```
class FilTestMedMetode {
```



```
    public static void main (String [ ] args) throws FileNotFoundException {  
        skrivTilFil();  
    }
```

```
    private static void skrivTilFil() throws FileNotFoundException {  
        PrintWriter filut = new PrintWriter ("minutfil.txt");  
        filut.println( "Meget enkel testutskrift nr. " + 17 );  
        filut.close();  
    }  
}
```


Når du behandle unntaket selv (til høyre)

```
import java.io.*;
```

```
class FilTest {
```



```
    public static void main (String [ ] args)  
        throws FileNotFoundException {
```

```
        PrintWriter filut =  
            new PrintWriter ("minutfil.txt");  
        filut.println( "Utskrift" + 17 );  
        filut.close();
```

```
    }  
}
```

```
import java.io.*;
```

```
class FilTest {
```



```
    public static void main (String [ ] args) {
```

```
        try {  
            PrintWriter filut =  
                new PrintWriter ("minutfil.txt");  
            filut.println( "Utskrift" + 17 );  
            filut.close();  
        }  
        catch (FileNotFoundException f) {  
            System.out.println ("Fant ikke filen");  
        }  
    }  
}
```

Generelt om unntak / feil - behandling i Java

- Mye kode kan feile og feilaktige situasjoner (unntak) kan oppstå.
- Kode som kan feile *kan* - og som oftest *må* - vi legger følgende rundt:

*Feiler koden blir
denne blokken
utført med
feilobjektet som e
peker på som
parameter*

```
try {  
    <... Kode som kan feile ...>  
}  
catch (Exception e) {  
    < .... Gjør noe med feilen ,  
        prøv å rett opp ...>  
}
```

Fem reserverte Java ord

- **try** - Står foran en blokk som er usikker
dvs. der det kan oppstå et unntak
- **catch** - Står foran en blokk som behandler
et unntak.
Har en peker til et unntaksobjekt som parameter
- **finally** - blir alltid utført (mer senere)
- **throw** - Starter å kaste et unntak
- **throws** - Kaster et unntak videre
Brukes i overskriften på en metode som
ikke selv vil behandle et unntak

- **Viktigst bruk:**

```
try {  
    <kode som kan feile>  
}  
catch (Unntaksklasse u) {  
    <behandle unntaket, u peker på et objekt som beskriver unntaket>  
}
```

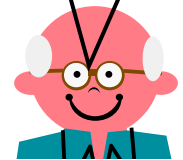

Unntak kan oppstå i egen kode

```
try {  
    <Når programmet oppdager at noe er galt,  
    f.eks. at en referanse er null:>  
    throw new Unntaksklasse();  
    .....  
    .....  
}  
catch (Unntaksklasse unt) {  
    < Unntaksbehandling.  
    Dette hoppes over når intet  
    unormalt/galt/feil har hendt >  
}
```

< her fortsetter programmet
både etter normal utføring og etter
behandling av eventuelle unntak >

Nå bestemmer vi
selv at et unntak
skal oppstå

På forhånd har vi deklarert:

```
class Unntaksklasse  
    extends Exception {  
    .....  
}
```

Når unntak oppstår i en annen metode (og ikke behandles der)

inne i metoden a:

```
try { ....  
    x = b ();  
    ....  
}  
catch (Unntaksklasse unt) {  
    < Unntaksbehandling.  
    Dette hoppes over  
    når intet unormalt  
    har hendt >  
}  
< her fortsetter programmet  
både etter normal utføring og  
etter behandling av  
eventuelle unntak >
```

kall på metoden b

int b() throws Unntaksklassen {

inne i metoden b:

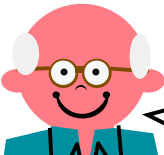
b oppdager en feil:

throw new Unntaksklasse ();

Normal retur fra b til a:

return 17;

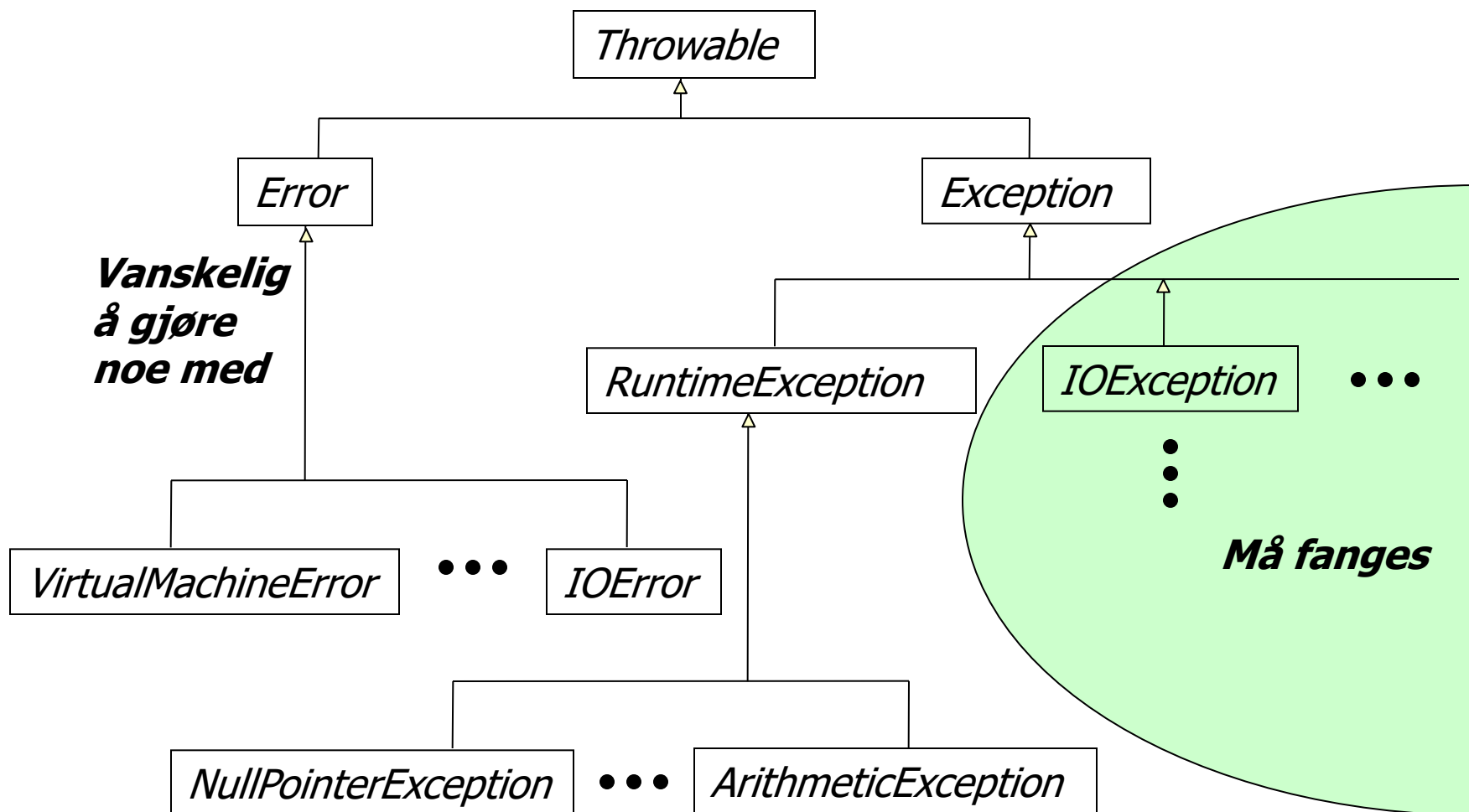
}

Metoden b feiler kanskje fordi kontrakten for kall på metoden ikke ble oppfylt.

Unntaksklasse er en klasse som på forhånd er deklarerert (egendefinert eller definert i Java-biblioteket) som en subklasse av klassen Exception (se forrige side).

Java-bibliotekets klassehierarki for unntak

Unntak i dette subtreet bør fanges